

تصویر لطف علیخان زند

بقلم آقای

دکتر مهدی بهرامی

اوصاف زیبایی و شرح زندگانی لطف علیخان زند (۱۱۷۲-۱۲۰۹ هجری) همان شاهزاده جوان و بدبختی که بدست آقا محمدخان کشته شد در تواریخ مذکور است. خاطرات زندگی دلخراش و بی‌گناه او حالت تأثر خاصی بچهره زیبای او داده و قیافه دلربایش در دست تخیلات شاعرانه مردم صورت روحانیت بخود گرفته و در سراسر قرن سیزدهم هجری مورد ستایش و عبرت کسانی گردیده بود که شعله کینه پادشاهان فاجار دامن گیر ایشان شده است.

شبهه او را بارنگ و روغن و آب رنگ در کاخ‌های شیراز ترسیم نموده و امروز یکی از آنها در موزه شیراز محفوظ می‌باشد که صورت شاهزاده جوان را ایستاده در خدمت پدرش نشان میدهد و دیگری او را در حال نشسته نموده که ظاهراً از میان رفته و عکس آنرا در کتاب تاریخ ایران تألیف سایکس میتوان مشاهده کرد. تصویر موزه ملی تهران بسبب نقاشی کتاب (مینیاتور) ساخته شده، و بهمین مناسبت خالی از اهمیت نیست خاصه آنکه بدست یکی از بزرگترین هنرمندان آن زمان تهیه شده و در شمار بهترین معرّف سبک نقاشی شیراز در قرن دوازدهم محسوب میشود.^۴

شاهزاده زند جامه فاخری در بر کرده و نیم تنه زربفتی بر روی آن پوشیده،

جقه زرین سلطنت بسر و بدور کلاه شالی بسته، شمشیر بر میان و تر کشی در پشت آویخته است و بحالت طبیعی بر روی اسب نشسته.

پیکر آبی رنگ اسب و جامه قرمز روشن و شال زرد متن اصلی تصویر را تشکیل میدهند و بسبب آب رنگ (گواش ۱) تهیه شده و بعد با قلم برداز ریزه کاری های زلف و چشم و ابرو بر روی آن نموده و آرایش تازه ای بآب زر بر آن افزوده اند که در نیمه تنه و در روپوش زین و برگ اسب جلوه زیادی دارد. در گوشه بالای تصویر این عبارت بخط نستعلیق شکسته نوشته شده است :

صورت لطفعلیخان

« شمال بيمثال نواب کامکار نا (مدار) نور دیده سلطنت و وکالت خان والاتبار لطفعلی خان زند ادام الله عمره سنين عمرش بالغ بیست و يك بود (به) يد اقل بهرام شیرازی سنه ۱۱۹۳ هـ .»

فن شبیه سازی که از دودمان ساسانیان بیعد آثارش در تاریخ صنایع ملی کشور پایدار مانده است در قرون نهم و یازدهم و دوازدهم در ضمن داد و روابط سیاسی پادشاهان گورکانی و صفوی رونق تازه گرفته و اغلب در میان پادشاهان یا حکام جهت تحکیم روابط دوستی شمایل شخص آنها را در و بدل میشده است و این نکته را نیز نباید فراموش کرد که با وجود مسافتات دور و دراز و مشکلات رفت و آمد در مشی و پیشرفت ذوق دژبار هرات و تبریز و اصفهان افکار صنعتی مراکز بزرگ اروپا و

خاصه ایتالیایا و فرانسه و هلند تأثیر کلی داشته و تصاویر مطبوعی که از خانواده سلطنتی فرانسه و اطیش استاد شمایل سازی نامی قرن شانزدهم میلادی کلوه ١ از خود باقی گذارده بود نه تنها در اروپا بلکه در ایران نیز خریدار زیاد داشته است و منتهای پیشرفت ذوق شمایل سازی در قرن هفدهم میلادی در فرانسه و بلژیک و انگلستان و غیره درست با زمان سلطنت جهانگیر و پسرش شاه جهان در هندوستان و شاه عباس

تصویر سواریه لطفعلیخان زند کار آقا بهرام شیرازی که اصل آن در موزه ملی طهران موجود است بزرگ در ایران تصادف میکنند و چنانکه میدانیم در هندوستان چندین استاد زبردست فقط بساختن شمایل های مختلف پادشاه و نزدیکان او و امراء و بزرگان کشور اشتغال داشته و از آن جمله بشنداس بوده که جهانگیر همراه خان عالم بایران فرستاد تا شمایل شاه عباس را تهیه کند. در ایران نیز آقارضا عیسی و شاگردش معین مصور بیشتر هم خود را بشیبه سازی مصروف میداشتند و در این زمینه آثار متعددی از خود باقی گذارده اند.

اما تا پیش از پایان دوران سلطنت صفوی هنوز در نقاشی ایران اسلوب تازه ای بروز نکرده و همان سبک استادان اصفهان ادامه داشت. با فتح هندوستان و امنیت زمان نادر شاه هنرمندان ایرانی با کارهای اروپائیان که در هندوستان جمع آوری شده بود آشنائی بیشتری حاصل کرده و در واقع میتوان گفت از همان وقت نهضت دوران جدید در تاریخ نقاشی ما صورت گرفته و تأثیر کسانی که پیش از این زمان با هندوستان ارتباط داشته یا اروپا را دیده بودند بمناسبت بحران اقتصادی و سیاسی کشور و فتنه افغانه در مشی ذوق عمومی ناچیز و غیر قابل توجه بوده است.

از نخستین آثار دوران نهضت شمایل نادر شاه است که بر اسب نشسته ۱

و در پای درختی زمانی باستراحت مهار اسب سرکش خود را باز داشته ولی خاطرات قشون کشی و فتوحات او از دور نمایان و مانند شبیحی از پیش نظر میگردد ۲ این تصویر بیشتر در مجموعه گلوبف بوده و سازنده آن ناچار بعضی از کارهای سبک فرانسه و فلاماند را بچشم دیده ده و بخاطر سپرده.

استاد بهرام یکی دیگر از هنرمندان زبردستی است که در این نهضت شرکت جسته و شیوه تزیینی استادان اصفهان را با سبک رنگ آمیزی (گواش) توأم نموده است در حالیکه پیکر اسب و جامه و شال شاهزاده در نظر بیننده رنگهای خوش و متناسب زردلیموئی و قرمز چهره و آبی آسمانی را بجلوه می آورد ریزه کاریهای چشم و نقش و نگار روی جامه و روی زین پوش اسب (جنگ سیمرغ و ازدها) و غیره شخصیت ایرانی و خاطرات سبک رضای عباسی را محفوظ میدارد.

شمایل لطف علیخان یکی از آثار گرانبهایست که از سبک نقاشی زندیه در شیراز باقیمانده و آن نه تنها بمناسبت اهمیت تاریخی بلکه از نظر تاریخ نقاشی نیز بسیار قابل توجه می باشد و بدون شناسائی آن نمیتوان شخصیت هنرمندانی مانند استاد ابو الحسن غفاری یا استاد صبا کاشانی را بخوبی شناخت .

(۱) Portrait equestre

(۲) رجوع شود بکتاب W. Schultz, «Die Persische islamische Miniatur-

Malerie, » Leipzig 1914 Tafel 181